

PEADIREKTORI ASETÄITJA

OTSUS

Tallinn

Ärakiri

Ärisaladus on välja jäetud
25.08.2006.a nr 40-L

Põlevkivi tootmise ja tarnimise kaubaturu
konkurentsiolukorra analüüsi lõpetamine

Konkurentsiolukorra analüüsi alustamine

Konkurentsiameti peadirektori asetäitja 22.12.2004.a käskkirjaga nr 50 alustati konkurentsiolukorra analüüsi põlevkivi tootmise ja tarnimise kaubaturul.

1. Menetlusosalised

Avaldaja on T.R.Tamme Auto Osühing (edaspidi *T.R.Tamme Auto*, äriregistri kood 10020438, aadress Tammiku alevik, Jõhvi vald, 41541 Ida-Virumaa). Äriregistri andmetel on T.R.Tamme Auto tegevusalad üldehitustööd, teede ehitus, remont ja korrashoid, kinnis- ja vallasvara ost, müük ja rendile andmine, ehitusmaterjalide tootmine, kala ost-müük ja kalatoodete tootmine, rahvusvaheline kliendi kaubavedu, koormaveoteenused, reisijateveoteenused ja ekspediitorteenused, jae- ja hulgikaubandus (v.a litsentseeritavatel tegevusaladel), kommerts- ja vahendustegevus (v.a litsentseeritavatel tegevusaladel), transpordivahendite värvimistööd, tarbekaupade tootmine ja realiseerimine; metsatöötlemine, laomajanduse organiseerimine, puidutöötlemine, põllumajandussaaduste tootmine ja ümbertöötlemine.

Avaldajale kuulub 100-protsendiliselt Kiviõli Keemiatööstuse Osühing (edaspidi *KK*, äriregistri kood 10186158, aadress Turu 3, Kiviõli, 43125, Ida-Virumaa). Äriregistri andmetel on *KK* tegevusalad turba ja turbabriketi tootmine, mäetööd, põlevkivi, kruusa, liiva kaevandamine ja müük, transporditeenused Eesti Vabariigi piires, kütuse tootmine ja müük, bituumensideainete tootmine ja müük, kummi modifikaatori tootmine ja müük, elektrienergia müük, kukersooli tootmine ja müük, elektrienergia tootmine (v.a litsentseeritav ulatus) ja müük, soojusenergia tootmine (v.a litsentseeritav ulatus) ja müük, mineraal-orgaaniliste väetiste tootmine ja müük, soojusenergia müük, kompostmulla tootmine ja müük, jäätmekäitlus (v.a litsentseeritavad tegevusalad), killustiku tootmine ja müük, teaduslikud uuringud, import-eksport (v.a litsentseeritavad tegevusalad), jae- ja hulgikaubandus (v.a litsentseeritavad alad), kinnisvara eksperthinnangud, konsultatsiooniteenused, repetiitoritööd, tõlketööd, üldehitustööd, remonditööd, autoteede ehitus- ja remonditööd.

Avaldus puudutab Eesti Energia AS-i (edaspidi *EE*, äriregistri kood 10421629, aadress Laki 24, 12915 Tallinn) ja tema tütarettevõtjaid AS-i Narva Elektrijaamad (edaspidi *NEJ*, äriregistri kood 10579981, aadress Auvere küla, Vaivara vald, 40101 Ida-Virumaa) ning AS-i Eesti Põlevkivi (edaspidi *EP*, äriregistri kood 10032389, aadress Jaama 10, 41533 Jõhvi, Ida-Virumaa).

EE tegevusalad on äriregistri andmetel elektrienergia tootmine, edastamine, import, eksport ja müük, soojusenergia tootmine, ülekandmine ja müük, kütuse import ja müük ning ladustamine, energia võrgu kaudu edastamise ning jaotamise teenuse müük, elektrisüsteemi ja soojussüsteemi operatiivjuhtimise teenuste müük, Eesti energiasüsteemi üldjuhtimine, energeetikaga seotud objektide projekteerimine ja ehitamine ning energeetiliste seadmete remont, rekonstrueerimine ja seadistamine, järelevalve elektrienergia ja soojuse kasutamise ning elektrotehnilise toodangu üle, elektriseadmetiku projekteerimist, valmistamist, paigaldamist ja kasutamist reguleerivate eeskirjade jm. normatiivdokumentide väljatöötamises osalemine, teaduslik-tehnilised uurimis-, katse-, konstrueerimis-, tehnoloogilised ja juurutustööd, arvutustehnika alased teenused, koostöös Eesti Energiasüsteemiga ühendatud teiste riikide energiasüsteemidega, dispetšerjuhtimine vastavalt lepingutele, transpordi-, teenindus-, kaubandus- ja vahendustegevus, mõõtevahendite taatlemine, mootorsõidukite hooldus ja remont, elektritööd, personalikoolitus.

NEJ tegevusalad on äriregistri andmetel elektri- ja soojusenergia tootmine, elektri- ja soojusenergia hulgi- ja jaemüük, põlevkiviõli tootmine ning põlevkiviõli ja põlevkivituha jae- ja hulgimüük, elektrienergia ja kütuse import ja eksport, energiaseadmete paigaldamine, hooldamine, seadistamine ja rekonstrueerimine, tegevusaladega seotud transpordi- ja laoteenuste osutamine, tegevusaladega seonduv personalikoolitus kestusega kuni kuus (6) kuud.

EP tegevusalad on elektroonilise äriregistri andmetel põlevkivi müük, ajalehtede ja muude trükiste väljaandmine, ehitusjärelevalve, ehituslik- ja masinate projekteerimine ja konstrueerimine ning ekspertiis, ehitusmaterjalide tootmine, ehitustegevus, elektriseadmete testimine, elektritööde teostamine, geoloogilised tööd, informatsiooni ja reklaamiteenused, jae- ja hulgikaubandus, laboratoorsete uuringute läbiviimine, lõhketööde ja lõhkematerjalide import ning hulgimüük, masinaehitus, mäepääste ja profülaktilised tööd, mõõteriistade taatlemine, põlevkivi kaevandamine, põlevkivi kaevandamiseks vajalike teaduslike uuringute läbiviimine, riigireservi kuuluvate materjalide hoidmine, sideteenused, tervise taastamistegevus, toitlustamine, transporditeenused (kohalikud ja rahvusvahelised raudtee- ja autoveod, tööalase väljaõppe ja ümberõppe alane tegevus, vedelkütuste ja määrdeainete import, hoidmine, jae- ja hulgimüük.

2. T.R.Tamme Auto avalduse sisu

12.11.2004.a kirjas nr 178 Konkurentsiametile (ärakirjad Energiaturu Inspektsioonile, Justiitsministeeriumile ning Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumile) taotles T.R.Tamme Auto kokkuvõtlikult järgmist.

1999.a ostis T.R.Tamme Auto AS-lt Viru Keemia Grupp (edaspidi *VKG*) Kiviõli linnas asuva katlamaja ning põlevkivi tootmiseseadmed, milles õli tootmine oli peatunud ligi aasta varem. Õli tootmise taastamiseks moodustati tütarettevõtja KK. Taastati vastav infrastruktuur ja remonditi generaatoritesehh, soojuselektrijaam, taastati veevarustus, uue tootmisüksusena moodustati transpordijaoskond. Ehitati ja anti käiku turbafabrikatitesehh. Tehnoloogilist põlevkivi generaatorite tarbeks osteti EP-lt hinnaga 75 kr/t, kusjuures vedu toimus KK autodega. 1999.a aprillis tõusis põlevkivi hind 95 kr-ni/t ja 1. septembrist 2001 115 kr-ni/t, millele lisandusid veokulud 25-30 kr/t. Nendes tingimustes muutus tootmistegevus majanduslikult ebaotstarbekaks, lahenduseks otsustati alustada ise toorainet (põlevkivi) tootma. 2001. a alustati

geoloogilisi uuringuid Põhja-Kiviõli uuringuväljal, maavara kaevandamise luba saadi 25. juulil 2003.a, põlevkivi tootmiseni jõuti 6 kuuga, investeringuid tehti karjääri käikurakendamiseks 76,38 mln kr.

Karjääri viisilise tehnoloogia rakendamisel saadakse õli tootmiseks generaatorites kõlblikku tehnoloogilist põlevkivi fraktsiooni tükisuurusega 25 – 125 mm 45 % kogu toodetavast põlevkivist. Samal ajal jääb igakuiselt tehases kasutamata 40 000 t energeetilist kõrge kütteväärtusega põlevkivi (Eesti põlevkivistandardi EVS 670:1998 kohaselt tähistusega P3Q4), mida on võimalik kasutada elektrienergia tootmisel.

Avaldaja palus Konkurentsiameti (edaspidi KA) kaasabi alljärgnevale tõstatatud küsimusele positiivse lahenduse leidmisel.

T.R.Tamme Auto soovis normaalse töö tagamiseks ja töökohtade säilitamiseks aastaringset ja pikaajalist lepingut NEJ-le põlevkivi tarnimiseks, igakuuliselt mahus ca 40 tuh t. Avaldaja leidis, et tema poolt toodetav põlevkivi on konkurentsivõimeline nii hinna kui kvaliteedi poolest, see peaks soodustama elektrienergia hinna stabiliseerumist. Põlevkivi autotranspordiga tarne tema poolt NEJ lattu suurendab varustuskindlust ja aitab tagada julgeolekuvaru. Avalduse esitamise ajal kasutati KK-s üle jäävat energeetilist põlevkivi (nimetatakse ka küttekiviks) NEJ-s elektri tootmiseks. NEJ-ga oli leping sõlmitud 2004.a detsembrikuuni, eeldati lepingu pikendamist lähiajal veel 6 kuuks.

Avaldaja leidis, et konkurentsiseadusega ei ole kooskõlas asjaolu, et EE, kes on turgu valitsev ettevõtja, kehtestab ostetavale põlevkivile kontsernisisesed hinnad.

Avaldaja pidas vajalikuks põlevkivi tarnete riigihanke konkursside läbiviimist, et ettevõtjatele oleksid tegutsemiseks tagatud võrdsed võimalused.

3. Tehtud menetlustoimingud

26.11.2004.a tehti KA poolt teabe taotlus NEJ-le (nende vastus 9.12.2004.a kirjaga nr NJ-35081/2437).

KA poolt võeti telefoni teel ühendus Energiaturu Inspeksiooniga (edaspidi ETI), AS-ga Kunda Nordic Tsement (edaspidi *Kunda Nordic Tsement*), AS-ga Kohtla-Järve Soojus (edaspidi *KJS*), Keskkonnaministeeriumiga ning AS-ga Sillamäe SEJ (edaspidi *Sillamäe SEJ*).

Tehti teabetaotlus KK-le, OÜ-le VKG Aidu Oil ja OÜ-le Merko Kaevandused (edaspidi *Merko Kaevandused*), saamaks teada nende poolt toodetava või tootmiskavas oleva põlevkivi realiseerimiseks siduvate tarnelepete olemasolu ning sellega seonduvaid probleeme. Keskkonnaministeeriumilt taotleti ära kirjad põlevkivi kaevandamiseks välja antud lubadest.

05.04.2005.a tehti teabetaotlus EP-le selgituste saamiseks müüdava põlevkivi hinna küsimuses.

25.04.2005.a kohtuti KK esindajatega ning saadi neilt täiendavalt teavet nii suuliselt kui paber kandjal.

28.04.2005.a tehti teabetaotlus EE-le AS Põlevkivi Raudtee poolt KK-le veeteenuse osutamise, põlevkivi tootmiskuludes püsikulude arvestamise ning NEJ poolt KK-le põlevkivi ostu-müügilepingu ülesütlemise küsimuses.

11.05.2005.a tehti teabetaotlus ETI-le EP poolt põlevkivi tootmiskuludes kõigi püsikulude ETI poolt reguleeritava toodangu hindade koosseisu kandmise küsimuses.
12.01.2006.a tehti NEJ-le täiendav järelepärimine põlevkivi ostuks sõlmitud tarnelepingute kohta.

4. Kokkuvõtte teabenõuete vastustest

4.1. AS Narva Elektriijaamad vastusest

Elektrituruseaduse kohaselt ei kehtesta ETI NEJ-le piirhinda (hinna piirmäära) põlevkivi ostuks. ETI kooskõlastab põlevkivi kaevandava ettevõtja poolt elektritootjale müüdava põlevkivi hinna piirmäära, elektritootja poolt võrguettevõtjale müüdava elektrienergia hinna piirmäära ja võrguettevõtja müügikohustuse täitmiseks müüdava elektrienergia kaalutud keskmise hinna piirmäära.

Põlevkivi kaevandamine on koos elektri tootmise, jaotamise, ülekanndmise ja müügiga üheks lüliks väärtusahelas, mille lõpptulemuseks on elektri müümine tarbijale. Kuna nimetatud ahelas puudub vabaturg, on vabaturu hindade kujunemise asemel kehtestatud riigipoolne hindade reguleerimine kõigile elektrienergiaga seotud hindadele alates põlevkivi kaevandamisest kuni tarbijale müümiseni. Nende reguleerimisvõtete hulka kuulub muuhulgas põlevkivi kaevandamisega tegelevate ettevõtjate poolt müüdavate kaupade ja teenuste hindade piirmäärade kooskõlastamine ETI poolt. Kooskõlastatavad piirhinnad tuleb kujundada selliselt, et piirhinnad kataksid ettevõtjate põhjendatud ärikulud, tagaksid energia varustuskindluse ja keskkonnanohiuks vajalike investeeringute tegemise ning tagaks põhjendatud tulukuse investeeritud kapitalilt. NEJ-le teadaolevalt oli Eestis põlevkivi kaevandavatest ettevõtjatest ETI-ga kooskõlastanud müüdava põlevkivi hinna piirmäära ainult AS Eesti Põlevkivi ning kooskõlastatud hinna piirmäär on 133 kr/t.

NEJ ja EP vahel 30.03.2004.a sõlmitud põlevkivi müügilepingu nr PK4600 kohaselt oli elektri tootmiseks kasutatava põlevkivi ühe tonni maksumus [...] kr. Lepingu kehtivuse tähtaeg oli 31.03.2005.a.

NEJ ja KK vahel 11.03.2003.a sõlmitud põlevkivi tarnelepingu nr 6/03 kohaselt oli elektri tootmiseks kasutatava põlevkivi hind [...] kr/t, leping kehtis kuni 12.12.2004.a. Samade lepingupoolte vahel 22.11.2004. a sõlmitud põlevkivi tarnelepingu kohaselt oli vastava põlevkivi hind [...] kr/t. Leping kehtis alates 13.12.2004.a kuni 13.07.2005.a.

NEJ peab oluliseks, et EP kaevandab põlevkivi nii allmaakaevandusest kui karjäärist ja EP põlevkivi hind kujuneb nende kahe kaevandamisviisi keskmisena. Allmaakaevandamise korral on põlevkivi kaevandamise kulud oluliselt suuremad kui karjäärist kaevandamise korral, kuid see kaevandamisviis on vajalik, kuna karjääride toodangust ei piisa NEJ vajalikus koguses varustamisega. NEJ leiab, et kuna KK kaevandab põlevkivi ainult karjäärist, peaksid tema põhjendatud põlevkivi kaevandamise kulud olema oluliselt väiksemad kui Eesti Põlevkivil. Kui NEJ ostaks KK-lt põlevkivi sama hinnaga kui EP-lt, annaks see KK-le põhjendamatult suurt kasumit.

NEJ-l on õigus ise otsustada, kellelt ja kui suurtes kogustes ta elektri tootmiseks vajalikku põlevkivi ostab. Samas on nimetatud otsustamisvabadus piiratud objektiivsete asjaoludega, sest Eestis tegutseb ainult üks põlevkivi kaevandav ettevõtja, kes suudab tagada Narva Elektriijaamadele vajalikus koguses põlevkivi tarded. Kuna

põlevkivi kaevandamise turul puudub konkurents NEJ-le vajalikus koguses põlevkivi tarnimiseks, on seadusandja näinud vabaturu hinnakujunduse asemel ette riikliku hinnaregulatsiooni, mis seisneb põlevkivi kaevandava ettevõtja poolt müüdava põlevkivi hinna kujundamise põhimõtete kehtestamises ja hinna piirmäära kooskõlastamises ETI poolt. KK poolt kaevandatava küttekivi kogus ei kata isegi 5 % Narva Elektriijaamade poolt elektri tootmiseks vajaliku põlevkivi kogusest. See välistab KK osalemise riigihanke korraldamisel põlevkivi müügiks NEJ-le.

NEJ arvates on teistelt põlevkivikaevandajatelt põlevkivi ostmine eelkõige hinnaküsimus. EP müüb põlevkivi reguleeritud hinnaga, mille kehtestamisel võetakse arvesse põlevkivi kaevandava ettevõtja põhjendatud kulud. Kui NEJ ostab põlevkivi mõnelt teiselt põlevkivitootjalt, siis EP püsikulud põlevkivi tootmiseks ei vähene, sest tootmisvõimsusi ta sulgeda ei saa, peamiselt selle tõttu, et tema väikseimad tootmisüksused on Aidu karjäär ja Viru kaevandus, mille tootmismahud on kummalgi 2 miljonit tonni aastas. Toodangu vähenemine vähem kui 2 miljoni tonni võrra ei võimalda EP-l tootmisvõimsusi sulgeda. Kui EP peaks toodangu olulise vähenemise tõttu sulgema mõne oma tootmisüksuse, kaasnevad sellega sulgemiskulud. Samuti osa põlevkivi piiratud ressursist jääks kasutamata. Lisanduvad tarnekindluse küsimused, sest EP peab olema võimeline igal ajahetkel tarnima NEJ-le vajaliku koguse põlevkivi. Seetõttu on NEJ-le majanduslikult kasulik osta põlevkivi teistelt põlevkivitootjatelt ainult juhul, kui selle tootja põlevkivi hind jääb alla EP muutuvate tootmiskulude, sest EP põhjendatud püsivad tootmiskulud tasub NEJ igal juhul. EP muutuvkulud põlevkivi tootmisel on ca [...] kr/t. Kui NEJ maksaks teisele tootjale ka püsikulude eest, siis maksaks ta osa kuludest kahekordselt. NEJ müüs eelmisel majandusaastal 25 % elektritoodangust vabaturule ning hiljemalt aastast 2013 peab ta müüma kogu elektri vabaturul, seetõttu on kütuse hinna küsimus (kütusekulu moodustab üle poole elektri müügihinnast) NEJ-le otsustava tähtsusega.

Põlevkivi kui kütus konkureerib toorainena elektri tootmisel hinna kaudu teiste kütuste hindadega. Põlevkivi baasil toodetav elekter peab olema konkurentsivõimeline, vastasel korral puudub nõudlus energeetilise põlevkivi (küttekivi) järele. Kütuse suure osatähtsuse tõttu põlevkivielektri hinnas on väga oluline, et see kütus toodetaks minimaalsete kulutustega. Seda nõuet pole võimalik täita, kui NEJ peab maksma suure hulga põlevkivi tootmisvõimsuste eest rohkem kui on minimaalselt vajalik.

Menetluse alguses ostis NEJ KK-lt küttekivi seoses tehnoloogiliste vajadustega. Nimelt on NEJ-s välja ehitatud ja evitamisel kaks energiablokki uute kateldeg, milles kasutatakse täiesti uut põlevkivi põletamise tehnoloogiat. Nende katelde käitamisel on selgunud, et EP poolt tarnitud põlevkivi põletamisel tekivad seoses selle põlevkivi iseärasustega ummistused tuhaärastussüsteemides. Viimaste ärahoidmiseks on NEJ poolt tellitud projekt ja seadmed põlevkivi ettevalmistamiseks. Seni osteti põlevkivi ka Kiviõli Keemiatööstuselt, kelle poolt kaevandatav põlevkivi on Eesti Põlevkivi omast erineva fraktsiooni ja mineraalse koostisega ja selle kasutamine võimaldas nimetatud tehnoloogilist probleemi leevendada.

NEJ ostis KK-lt põlevkivi 2003.a kokku 39400 tonni ja 2004.a 9 kuu jooksul 375450 tonni, mis moodustas vastavalt 0,341 % ja 4,973 % vastaval ajavahemikul elektri ja soojuste tootmiseks ostetud põlevkivi üldkogusest.

NEJ-le teadaolevalt kasutasid põlevkivi soojuste ja elektri tootmiseks peale NEJ veel AS Kohtla-Järve Soojus (edaspidi *KJS*) Ahtme Soojuselektriijaamas, Sillamäe Soojuselektriijaam (edaspidi *Sillamäe SEJ*) ja OÜ VKG Energia (Kohtla-Järve

Soojuselektrijaamas). NEJ-l puudusid vastavad andmed, kuid ta eeldas, et nimetatud äriühingud kasutavad elektri ja soojuse tootmiseks põlevkivi igakuiselt kokku ligikaudu samas koguses kui KK poolt väidetavalt kasutamata jääv põlevkivikogus.

Kuna põlevkivi hind on ETI poolt kinnitatud (kooskõlastatud), ei ole tegemist tavalise vaba turuga, sisuliselt on tegu suletud turuga. Reguleeritud on väljundi (elektri) hind ja ka põhilise sisendi (põlevkivi) hind. Tulenevalt väljundi hinna reguleeritusest, ei saa Narva Elektrijaamad teha olulisi muudatusi ka sisendi ostuhinnas.

NEJ teatas 19.01.2006.a kirjaga täiendavalt, et NEJ ja EP vahel sõlmitakse põlevkivi ostuks-müügiks aastase tarneperioodiga lepingud ning 30.03.2005.a sõlmitud leping periood/tarneaasta on ajavahemik 01.04.2005 kuni 31.03.2006.a. Põlevkivi hind oli lepingu kohaselt [...] kr/t ja õlitootmiseks kasutatud põlevkivi hind oli [...] kr/t. Põlevkivi müügihinna kokkuleppimine (muutmine) toimub poolte kokkuleppel seaduses sätestatud piirangutega. NEJ-l ei olnud kirja andmetel kehtivaid lepinguid põlevkivi ostuks muudelt tarnijatelt peale EP.

4.2. OÜ VKG Aidu Oil vastusest teabenõudele

OÜ VKG Aidu Oil (edaspidi *Aidu Oil*) teatas oma 10.03.2005.a kirjas nr 1-8/2293, et ei ole põlevkivikaevandamist alustanud, kuid tegeleb kaeveloaga sätestatud ettevalmistavate tegevustega.

Teatud perioodi jooksul on vajalik peenpõlevkivi turustamine ka VKG ettevõtetest väljapoole. Pärast peenpõlevkivi töötleva õlitechase rajamist kasutatakse kogu kivi ära VKG ettevõttes. Aidu Oil on kaevandamisloa taotluses Keskkonnaministeeriumile ära näidanud kaevandatava põlevkivi kasutamise. Maavara kaeveloa andmise üheks põhitingimuseks on taotleja tõestatud võime ja suutlikkus maavara optimaalseimal moel (suurima kasumlikkusega) ära kasutada.

Põlevkivi toodetakse täpselt nii palju, kui tarbitakse. Kaeveplaanid on kooskõlas tarbimisega

4.3. Kiviõli Keemiatööstuse vastusest teabenõudele (nende 11.02.2005.a kiri nr 73)

KK põlevkivi kaevandamise äriplaan nägi esmajärjekorras ette õlitootmise säilitamise. Kuna Eesti Põlevkivist ostetava põlevkivi hind oli kõrge, põlevkivi vedu kallis ja polnud tagatud tarnete rütmilisus, muutus õli kasumlik tootmine küsitavaks.

KK äriplaanis oli ette nähtud küttekivi tarnimine teistele ostjatele. Kuna karjääris oli kavandatud uue tehnoloogia kasutuselevõtt, ei osatud ette näha küttekivi kogust, mis jääb üle pärast omatarbeks kasutatava põlevkivi kontsentradi eraldamist. Seetõttu sõlmiti enne kaevandamise algust siduv kokkulepe Sillamäe SEJ-ga, kuna oldi kindel, et suudetakse nende vajadus katta. Eelnevad läbirääkimised olid ka NEJ-ga. Kuna äriplaanist lähtuvalt oldi kindlad, et toodetav põlevkivi on hinnalt soodsam ja kvaliteedilt parem kui konkurentide oma, prognoositi põlevkivi müüki NEJ-le.

Vastuse koostamise ajal tarnis KK küttekivi lepingute alusel NEJ-le ja Sillamäe SEJ-le. Kunda Nordic Tsementi ei rahulda KK põlevkivi keemiline koostis (magneesiumi kõrge sisaldus). Peetakse läbirääkimisi põlevkivi tarnimiseks KJS-le (Ahtme SEJ-le).

Juhul, kui KK ei suuda realiseerida küttekivi, mis on umbes pool toodetavast põlevkivi kogusest, tuleb õli tootmine tehases ja põlevkivi tootmine karjääris peatada. Sellise põlevkivikoguse ladustamine edasise turustamisvõimaluseta ei ole otstarbekohane.

KK ei soovi eeliseid ega erandeid, vaid õiglase konkurentsi toimimist põlevkiviturul. Põlevkivi müük võiks toimuda riigihangete või avatud pakkumiste kaudu, mis lõpetaks EE monopoli küttekiviturul.

4.4. OÜ Merko Kaevandused vastus teabenõudele (nende 15.02.2005.a kiri nr 8)

OÜ Merko Kaevandused (edaspidi *Merko Kaevandused*) ei olnud põlevkivi kaevandamist alustanud. Kavas on kaevandamist alustada 2006.a, kuid täpne aeg sõltub muuhulgas põlevkivi turustamise osas saavutatavatest kokkulepetest.

Siduvaid lepinguid põlevkivi müügiks teistele isikutele ei ole sõlmitud, kuid Merko Kaevandused on alustanud sellekohaseid läbirääkimisi. Merko Kaevandused kavandab põlevkivi kaevandamist vaid võimalikus turustusmahus.

15.02.2005.a seisuga oli Merko Kaevandused esitanud taotluse põlevkivi kaevandamise loa saamiseks Uus-Kiviõli mäeeraldisele. Juhul, kui kaevandamisluba Uus-Kiviõli osas välja antakse, plaanib Merko Kaevandused osalt kasutada põlevkivi ise põlevkivikeemia toormena, osalt müüa seda teistele isikutele, sh NEJ-le.

Merko Kaevandused eeldab, et põlevkivi kaevandamise ja turustamise turul on tagatud normaalne ning konkurentsiseadusele vastav konkurentsiolekord, mis võimaldab turgu valitsevate ettevõtjate kõrval siseneda turule ka teistel osalistel ning tagab ettevõtjate võrdse kohtlemise.

Merko Kaevanduste volitatud esindaja advokaadibüroo Lepik & Luhaäär esitas täiendavalt Merko Kaevanduste kirjale 21.03.2005.a kirjaga õigusliku arvamuse järelدusega, et NEJ poolt EP olemasolevatelt või potentsiaalsetelt konkurentidelt põlevkivi ostmisest võimalik keeldumine tähendaks NEJ poolt oma turgu valitseva seisundi kuritarvitamist. Õiguslikus arvamuses tuuakse esile asjaolu, et vastavalt KonkS § 2 lõikele 3 „võib lugeda üheks ettevõtjaks samal kaubaturul tegutsevaid ühte kontserni kuuluvaid ettevõtjaid või teisi valitseva mõju kaudu üksteisega seotud ettevõtjaid, kui nende ettevõtjate vahel puudub konkurents.” Vaadeldud EP ja NEJ suhte osas, jõuti õiguslikus arvamuses järelدusele, et NEJ ja EP tegevusalad ei kattu ning nad ei tegutse samadel turgudel, seetõttu tuleb nendevahelisi tehinguid käsitleda kui erinevate ettevõtjate vahelisi tehinguid. Õiguslikus arvamuses väljendati seisukohta, et keeldumise korral osta põlevkivi EP olemasolevatelt või potentsiaalsetelt klientidelt kuritarvitaks NEJ oma turgu valitsevat seisundit.

4.5. EP vastus teabenõudele (nende 18.04.2005.a kiri nr 816.1.6-195.1)

Õli tootmiseks kasutatava põlevkivi tarbimisväärtuse määrab tema energiamahukus (kütteväärtus). Teisalt on kõrgema kütteväärtusega põlevkivi rikastusprotsess (silmas peetakse just protsessi ennast, mitte vaid rikastusvabriku kulusid) EP-s toodangu ühiku kohta kulumahukam. EP arvestuste kohaselt on Viru Õlitööstusele ja KK-le tarnitava õlikivi ja NEJ-le tarnitava õlikivi hinnavahe proportsionaalne nii kalorsuse erinevuse (8,5 MJ/kg versus 11,6 MJ/kg) kui ka toodanguühikule tehtavate kuludega.

EP esitas arvestuslikud andmed EP muutuvkulude ja tulude vähenemise kohta juhul, kui EP osa NEJ varustajana väheneb (püsivkulud on kogu aeg samad, [...] mln kr).

EP arvestuste kohaselt samade püsikulude ([...] mln kr) puhul tähendab realiseeritava küttekivi mahu vähenemine 10 mln tonnilt aastas 5 %, 10 % ja 15 % võrra vastavalt 1 t põlevkivi omahinna tõusu [...] kr/t, [...] kr/t ning [...] kr/t võrra ning müügitulu vähenemist vastavalt [...] mln kr, [...] mln kr ning [...] mln kr võrra.

KJS-le ja Sillamäe SEJ-le küttekivi tarnimise vähenemise korral või äralangemise korral jääks ära nende kogustele vastav osa muutuvkuludest ning samuti jääks saamata vastav müügitulu.

Kuna ETI „Elektrienergia ja põlevkivi tootmise hinnaregulatsiooni põhimõtete” (www.eti.gov.ee/uploads/files/elektrienergia_ja_polevkivi_tootmisekl.doc; Tallinn 2003) osa 4 „Kulude eristamine ja regulatsiooni rakendamine” näeb ette, et reguleeritav ettevõtja peab eristama oma raamatupidamises erinevate kaupade ja teenuste müügiks tehtavad kulud (p 4.1), ei ole EP-l õigust lülitada kõiki põhivaradega seotud kulusid NEJ-le elektri tootmiseks müüdava põlevkivi tootmise püsikuludesse, vaid ta peaks osa vastavatest kuludest lülitama põlevkiviõli (sealhulgas ka NEJ õlitööstuses toodetava) ning tsemendi ja elektri-soojuse koostootmiseks teistele ostjatele müüdava põlevkivi tootmiskulude koosseisu. Antud küsimuse püstitas KA EE-le 28.04.2005.a väljastatud teabetaotluses (KA 28.04.2005.a kiri nr 2-04.01/99). EE vastas 17.05.2005.a kirjas nr JUH-16/445, et üldnimetatud analüüs puudutas hüpoteetilist kliendikäitumist ja EP kulude käitumise prognoosi vastavates olukorras. Hinnakujunduses ei ole seda analüüsimeetodikat kasutatud, vaid lähtutud on keskmisest kaevandamise täisomahinnast ja oodatavast tulukusest. On välja kuulutatud riigihange KJS-le põlevkivi tarnimiseks, mis EP arvates tähendab võimalust õiglaseks pakkumiseks kõigile turuosalistele. EP ei ole veel otsustanud, milliseks kujuneb hinnakujundusmehhanism tulevikus, sest pole teada asjaolud, mis hakkavad põlevkiviturgu kujundama.

Elektrienergia ja põlevkivi tootmise hinnaregulatsiooni põhimõtted sätestavad muuhulgas:

4.3 Põlevkivi tootja kulud ning materiaalne põhivara eristatakse alljärgnevalt, vastavalt ETI küsimustiku kasumiaruandele ja materiaalse põhivara aruandele:

4.3.1 Põlevkivi tootmine elektri- ja soojusenergia tootmiseks Narva elektrijaamades (EITS § 75 lg 7);

4.3.2 Põlevkivi tootmine põlevkiviõli, tsemendi ja elektri-soojuse koostootmiseks teistele (ex-post);

4.3.3 Mittepõhitegevus.

4.6. ETI vastus teabenõudele

KA teabetaotluses ETI-le (KA 11.05.2005.a kiri nr 2-04.01/418) küsiti järgmist:

1. ETI hinnang sellele, millist mõju avaldab põlevkivi ja elektrienergia hinnale EP poolsete tarnete vähenemine.
2. Kas ETI on kontrollinud erinevaks otstarbeks kaevandatava põlevkivihinna arvutamise aluseks olevate kulude jagamist?
3. Kas ja millist lahendust näeb ETI põlevkivi tootmise ja müügi kaubaturgudel tervikuna tekkinud olukorrale?

ETI vastused olid alljärgnevad (nende 19.05.2005.a kiri nr 2-10/173):

1. ETI on hinnaregulatsioonis lähtunud printsibist, kus ettevõtjal lasub kohustus tegevuskulude optimeerimiseks ning kulude kokkuhoiuks. Vastavalt seadusele on ettevõtjale garanteeritud tulukus investeeritud kapitalilt, kusjuures see ületab tunduvalt riskivaba tulumäära (näiteks Eurosooni või USA võlakirjade tulukust). Müügimahtude võimalik vähenemine on arvestatud ettevõttele lubatud investeeritud kapitali tulukusse ning võimalik müügimahtude vähenemine on ettevõtte risk. Ka kõik vabaturu tingimustes tegutsevad ettevõtjad peavad arvestama võimalike äririskidega, millest üks tõenäolisemaid on turuosa vähenemine. Seega peab müügimahtudest tulenevat äririski kandma eelkõige ettevõtte – elektrienergia tootmisel NEJ ning põlevkivi tootmisel EP.

2. ETI teostaks kulude jagamise kontrolli juhul, kui EP esitaks taotluse NEJ-le müüdava põlevkivi hinna kooskõlastamiseks. Eespoolnimetatud hind 133 kr/tonn on kooskõlastatud 1998.a.

NEJ-le kooskõlastatud elektrienergia hinda on sisendina arvestatud põlevkivi hind [...] kr/t. EP on suutnud seega 7 aasta jooksul hoida toodangu (põlevkivi) hinna muutumatuna, mida tuleb lugeda kahtlemata positiivseks.

Kuna EP ei ole esitanud taotlust uue hinna piirmäära kooskõlastamiseks, siis ei ole ETI teostanud ka kulude jagamise analüüsi. Kui vastav taotlus ETI-le esitatakse, kontrollitakse hinna kooskõlastamise protsessis muuhulgas ka kulude jagamist erinevatele toodetele.

3. ETI näeb põlevkivi kaubaturu reguleerimisel parima lahendusena võrdsete võimaluste andmist kõikidele tootjatele. NEJ-l tuleks läbi viia riigihange põlevkivi ostmiseks, kus lisaks hinnale seatakse tingimusteks ka tarnekindlus, kütuse kvaliteet, lepingu tähtaeg jt kriteeriumid. Suletud turuosa elektritarbija on kaitstud eelkõige NEJ hinnaregulatsiooni kaudu, kus üheks oluliseks sisendiks on põlevkivi hind. Lisaks sellele peab turgu valitsevas seisundis olev põlevkivi tootja (EP) kooskõlastama NEJ-le müüdava põlevkivi hinna. Samas on ka EP poolt müüdavasse põlevkivi hinda lülitatud kasum, mis arvestab ka vastava tootmisega seotud riske.

4.7. Kiviõli Keemiatööstuse poolt esitatud täiendav teave

KK teatas oma 02.03.2005.a kirjaga nr 90 KA-le ja ETI-le, et 25. veebruaril 2005 teatas NEJ kirjalikult põlevkivi ostu-müügilepingu lõpetamisest alates 1. aprillist 2005.a. Lepingu lõpetamist põhjendatakse tehnilise vajaduse äralangemisega ja asjaoluga, et KK ei ole ETI-ga kooskõlastanud põlevkivi hinna piirmäära. KK arvates on tegemist otsitud põhjustega, hinnalt odavamama ja kvaliteedilt parema põlevkivi ostmiseks peab EE juhtkonda ajendama majanduslik otstarbekus. KK peab kahetsusväärseks, et temalt osteti põlevkivi üksnes „möödapääsmatu tehnilise vajaduse” tõttu ning pole aru saadud, et temalt põlevkivi ostmine on riigiettevõttele majanduslikult kasulik. Peale selle müüs KK NEJ-le põlevkivi tunduvalt odavamalt EP-le kooskõlastatud piirhinnast, hinna kooskõlastamatus ei kahjustanud ostja huvisid. EE-l ei ole järelevalvefunktsiooni Kiviõli karjääris kaevandatava põlevkivi hinna kujunemise üle. Kaevandatava põlevkivi hind esitatakse ETI-le kooskõlastamiseks lähiajal.

Põlevkivi hinna esitas KK ETI-le kooskõlastamiseks 128.50 kr/t suurusena (sisaldab ka transpordikulusid). Oma vastuses (11.03.2005.a kiri nr 1.1 – 7/90) KK-le avaldas ETI arvamust, et Narva Elektriijaamad peaksid kütuse ostul eelistama neid kütuse tarnijaid, kes suudavad põlevkivi võimalikult madala hinnaga müüa.

KK esitas EE-le kompromissvariandi (15.04.2005.a kiri nr 176), mis tema arvates ei mõjuks EEle kahjulikult, ei vähendaks EP poolt müüdava põlevkivi hulka ning laseks ka KK-l jätkata tööd ilma suuremate koondamisteta. Ettepanekus oli KK nõus vähendada oma karjääri toodangut poole võrra, tootes põlevkivi täpselt nii palju, kui vajatakse õlitehase tarbeks. Toodetavast põlevkivist pool on kontsentraat (tooraine põlevkiviõli tootmiseks) ja ülejäänud pool energeetiline põlevkivi (kuus umbes 20 tuh t), mille nad palusid EE Aidu karjääris vahetada kontsentraadi vastu, kandes kõik sellega kaasnevad kulud.

31.03.2005.a tegi EP KK-le hinnapakkumise põlevkivi veoks Jõhvi raudteejaamast Ahtme SEJ kütuse vastuvõtupunktesse tasumääraga 18 kr/t.

EP tütarettevõtja AS Põlevkivi Raudtee 2003/2004 majandusaasta aruandest nähtub, et aruandeperioodil veeti põlevkivi Balti EJ-le 662 tuh tonni ja Eesti EJ-le 9757 tuh tonni, kokku 10419 tuh tonni. AS Põlevkivi Raudtee müügitulust sel perioodil moodustas raudteeteenuste sisekäive 125 778 604 kr, mis teeb keskmiseks laekumiseks 12,07 kr/t. Seega KK-le tehtud hinnapakkumine oli nimetatust 1,5 korda kõrgem.

4.8. EE vastus täiendavale teabetaotlusele

KK täiendava teabe alusel esitati EE-le 28.04.2005.a täiendav teabetaotlus (KA kiri nr 2-04.01/99). 17.05.2005.a vastuskirjas JUH-16/445 teatas EE, et KK soovis teenust põlevkivi veoks Jõhvi raudteejaamast Ahtme SEJ kütuse vastuvõtupunkteni alates 1. aprillist 2005.a lühiajaliselt (2,5 kuuks). Põlevkivi Raudtee (edaspidi *RT*) poolt pakutud hind arvestas asjaolu, et tegemist oli iseloomult erakorralise tellimusega suhteliselt lühikeseks perioodiks. Tellimuse täitmine eeldas lisatööjõu palkamist ja täiendavat vedurit, mille tööefektiivsus oleks olnud väga madal, kuna keskmise rongi vagunkoosseis ööpäevas moodustas ainult 8 vagunit. Tellimuse täitmine eeldas väljasõitu Eesti Raudtee (edaspidi *ER*) infrastruktuurile ja ka ER vagunite kasutamist. Selline logistika eeldab vedaja täiendavaid kohustusi ja kulusid ER-le (vagunite seisutähtajad, etteandmistasud, kohustused vagunite puhastuse osas jms). Selliste riskide maandamiseks sõlmitakse tavaliselt pikemaajalisi veolepinguid, mida käesoleval juhul oodata ei olnud. RT ei loe ennast olulise vahendi omajaks, kuna Ahtme SEJ saab vedada põlevkivi ka autotranspordiga, mida alates aprillikuust ka kasutatakse. Vedude teostamiseks lepingut KK ja RT vahel sõlmitud ei ole.

12.04.2005.a KK ja EE läbirääkimistel selgitas EE juhatus, et põlevkivi ostmine KK-lt ei ole majanduslikult kasulik, kuna EP-l on niigi suured võimsuste ülejäägid, tootmisvõimsuste vähenemine eeldab ettevõtete sulgemist ja töötajate koondamist ning KK kvaliteedilt parem põlevkivi ei anna kateldes põledes vajalikku efekti.

20.04.2005.a kirjas nr JUH-18/399 KK-le teatas EE, et põlevkivi erinevate fraktsioonide samaväärne vahetus on arvutuste kohaselt EP-le majanduslikult kahjulik ning nad ei saa ettepanekuga nõustuda.

EE teatas 17.05.2005.a kirjas nr JUH-16/445, et KK ettepanek ei taganud tegelikult sama kvaliteediga kaupade vahetust. Ettepanek puudutas võrdsete koguste, kuid erinevate fraktsioonide vahetust ning ei sisaldanud kütteväärtust. KK-le vajalik põlevkivi on kütteväärtusega 11,6 MJ/kg, samas puudusid EP-l andmed nende poolt pakutava vahetuskaua kütteväärtuse kohta (varasemad proovid alla 8 MJ/kg). KK ettepanek ei sisaldanud mingit rahalist tasaarvestust, mistõttu EP ei pidanud ettepanekut majanduslikult kasulikuks. EP Aidu karjääri toodangust saadakse umbes 20-25 % õlikivi, ülejäänud mäemassi kasutatakse energeetilise põlevkivi tootmiseks. Koos KK pakkumisega oleks nõudlus õlikivile ca 600 000 t aastas, mis eeldaks energeetilise kivi toodangut vahemikus 1,8 – 2,4 mln t aastas. Sellisele energeetilise kivi toodangule Aidu karjäärist aga turg puudub.

ETI kooskõlastas 29.03.2005.a otsusega nr 30-001/05P KK poolt NEJ-le müüdava põlevkivi hinna piirmääraks 127.80 kr/t.

21.04.2005.a tegi KK EE-le ettepaneku müüa NEJ-le (hind Balti EJ laos) põlevkivi kütteväärtusega vähemalt 10,8 MJ/kg hinnaga 127.80 EEK/t, kogus 40 tuhat t kuus ja positiivse otsuse korral anda NEJ-le luba ostu-müügileping sõlmida.

EE teatas 25.04.2005.a kirjaga nr JUH-18/399-2, et eespoolnimetatud põlevkivi hind koos transpordiga on liiga kõrge ja tegi ettepaneku kohtuda arvutuste tegemiseks mõistliku ja mõlemale poolele sobiva hinna leidmiseks.

Samal ajal anti KK andmetel NEJ-le käsk demonteerida autokaalud, millega toimus KK poolt tarnitava põlevkivi kaalumise selle vastuvõtmisel.

5. Käsitletavat valdkonda reguleerivatest õigusaktidest

Maapõueseaduse § lg 2 kohaselt kuulub põlevkivi maavara hulka, mis on arvele võetud riiklikus registris. Seaduse § 5 lg 3 kohaselt kuulub maavarana arvele võetud põlevkivi riigi omandisse ning sellele teiste isikute kinnisomand ei ulatu. Maavarade arvestust peetakse riiklikus registris (§ 6 lg 1).

Säästva arengu seaduses on märgitud (§ 3), et EV põhiseaduse järgi on igauks kohustatud säästma elu- ja looduskeskkonda ning hoiduma sellele kahju tekitamast.

Taastumatu loodusvara kasutamise kavandamisel lähtutakse järgmistest põhitingimustest (§ 6, lg 1):

- 1) teada olevate varude jätkumisest võimalikult pikaks ajaks;
- 2) taastuva loodusvara toodanguga või ammendamatu energiaallikaga asendamisevõimalusest;
- 3) jäätmetega või teisese toormega asendamisevõimalusest.

Riigihangete seaduse (edaspidi *RHS*) § 5 lg 1 p 7 kohaselt on ostja riigihangete seaduse tähenduses ettevõtja, kui ta vastavalt konkurentsiseadusele omab eri- või ainuõigust, kui riik, kohalik omavalitsus või muu avalik-õiguslik juriidiline isik vahetult või teiste isikute kaudu omab üle poole tema osa- või aktsiakapitalist või üle poole aktsiate või osadega esindatud häältest või kui tema omandis, valduses või opereerimisel on võrgustik või infrastruktuur, mida teisel isikul ei ole võimalik või ei ole majanduslikult otstarbekas dubleerida, kuid millele juurdepääsuta või mille olemasoluta ei ole võimalik kaubaturul tegutseda, ja kui tema tegevuseks on kas alaliste võrkude loomine või opereerimine kavatsusega osutada avalikkusele teenust seoses vee, gaasi, elektri- või soojusenergia tootmise, transportimise, edastamise või jaotamisega või geograafilise ala eksploateerimine eesmärgiga uurida või kaevandada kütuseid või võimaldada õhu- või veetranspordiettevõtjatel kasutada lennuvälja, sadamat või muud terminalirajatist või võrkude opereerimine, võimaldamaks avalikkusele teenuseid raudtee-, trammi-, trollibussi- või bussitranspordi, automatiseeritud süsteemide või kaabellevi alal, või avalike telekommunikatsioonivõrkude loomine või opereerimine ühe või enama telekommunikatsiooniteenuse tagamiseks.

RHS § 4 lg 1 p 17 kohaselt ei ole ostja kohustatud rakendama *RHS*-s sätestatud korda elektrienergia ja elektrienergia tootmiseks vajaliku kütuse ostmise korral elektriettevõtja poolt.

Keskkonnaministri 26.06.2001 määruse nr 34 „Nõuded prügilate rajamiseks, kasutamiseks ja sulgemiseks” § 80 sätestas määruse § 24 punktide 1 ja 2 rakendamist põlevkivikoldetuha ja põlevkivilendtuha ladestamise osas: „Jõujaamades ja muudes põletusseadmetes tekkinud põlevkivikoldetuhale ja põlevkivilendtuhale, mis on paragrahvis 79 nimetatud nimistus [Vabariigi Valitsuse 24. novembri 1998.a määrus nr 263 „Jäätmekategooriate, jäätmeliikide ja ohtlike jäätmete nimistute kinnitamine”] tähistatud koodinumbriga 10 01 01 04 (põlevkivikoldetuhk) ja 10 01 98 (põlevkivilendtuhk), ei rakendata paragrahvi 24 punktide 1 ja 2 nõudeid kuni 15. juulini 2009.a”

6. Põlevkivi kasutamise käsitlus pikaajalistes arengukavades

Kütuse- ja energiamajanduse pikaajaline riiklik arengukava aastani 2015 (kinnitatud Riigikogu 15.12.2004.a otsusega, RTI 2004, 88, 601)

Arengukava osa 3.1. „Elekter” konstateeris, et elektri ja soojuste hajutatud koostootmise, taastuvelektri ning tipuagregaatide kõrval tuleb leida tootmislahendus ülejäävale ~75 %-le elektrivajadusest. Põhilisteks Eestit varustavateks elektrijaamadeks vähemalt aastani 2015 jäävad Balti ja Eesti elektrijaamad Narvas. AS Narva Elektriijaamad koos AS Eesti Põlevkiviga jäävad vähemalt kuni elektrituru täieliku avamiseni riigi omandisse.

Kuigi NEJ-s rekonstrueeritakse energiablokki tsirkuleerivale keevkiht põletustehnoloogiale (CFBC) ja sellelt projektilt oodatakse palju, ei peeta praegusel hetkel ratsionaalseks otsustada, kuidas põlevkivienergeetikaga edasi toimida. Elektriliste tootmisvõimsuste edasise arendamise suhtes Eestis võetakse lõplik seisukoht alles pärast keevkiht põletustehnoloogia rakendumist Narva elektrijaamades; Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium koostab elektrimajanduse arengukava ning esitab selle Vabariigi Valitsusele.

Seega 15. juuliks 2009.a peaksid olema lahendatud põlevkivikolde- ja põlevkivilendtuha ladestamise probleemid. Enne nende probleemide lahendamist on jõujaamades ja muudes põletusseadmetes põlevkivi kasutatavate ettevõtjate jaoks pikaajaliste siduvate lepingute sõlmimine küsitav.

Eesti elektrimajanduse arengukavas 2005-2015 (Vabariigi Valitsuse 3. jaanuari 2006.a. korralduse nr 5 lisa) märgiti, et ökoloogiline maksureform, keskkonnatasude uute tasumäärade ning kasvuhoonegaaside heitkoguste vähendamise programmi rakendamine võib olulisel määral mõjutada põlevkivil põhineva elektroenergeetika tulevikku. Põlevkivi reaalinna tõusu aastani 2015 ette ei nähta. Põlevkivi hinda võib siiski tõsta keskkonnatasude järsk tõus. Võrreldes nii taastuvate kütustega kui ka muude fossiilkütustega on põlevkivi märksa suurema keskkonnamõjuga kütus: madalam kütteväärtus, suhteliselt kõrge väävli ja ülikõrge tuhasisaldus, mistõttu tekib põlevkivist elektri tootmisel muude kütustega võrreldes märksa suurem keskkonnakahju.

Eesti elektrimajanduse arendamise eesmärkide hulgas tuuakse ära eesmärk toetada avatud turu tingimustes põlevkivist kui kohalikust strateegilisest ressursist elektri tootmise efektiivsuse tõusu ja siseturu konkurentsivõime säilimist.

Taastuvate energiaallikate osakaal siseriiklikus brutotarbimises peab tagama põlevkivi kui rahvusliku energiaressursi võimalikult pikaajalise kasutamise elektritootmisel. Seetõttu sõltub taastuvatest allikatest elektritootmise osakaal siseriiklikus brutotarbimises aastal 2015 Keskkonnaministeeriumi, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi ning Rahandusministeeriumi koostöös 2006.a. esimeses pooles valmivast Põlevkiviresursi kasutamissuundade riikliku strateegia määratlemisest aastani 2020. Sealjuures kuuluvad arvestamisele elektri, põlevkiviõli ja kemikaalide tootmiseks kasutatavad põlevkivikogused.

Elektritootmise arendamiseks aastaks 2015 peab taastuvate energiaallikate osakaal siseriiklikus brutotarbimises tagama põlevkivi kui rahvusliku energiaressursi võimalikult pikaajalise kasutamise elektritootmisel.

Vastavalt EL ühinemislepingule tuleb põlevkivituha, kui ohtliku jäätmeladestamise nõuetekohase ladestamise tingimusi hakata täitma hiljemalt 15. juuliks 2009, mistõttu on tarvis juurutada põlevkivituha ladestamise uus tehnoloogia. See peab olema ka aluseelduseks täiendavate põlevkivil töötavate energiablokkide renoveerimiseks. Põlevkivituha nõuetekohase ja majanduslikult efektiivse ladestamise probleemide lahendamise mitteõnnestumise korral tuleb varustuskindluse tagamiseks analüüsida ja välja pakkuda strateegilisest eesmärgist kantud alternatiivseid lahendusi.

Viimaks kooskõlla riigi keskkonna- ja majanduspoliitikat muudetakse „Maapõueseadust” nii, et kaevandamislubade eraldamine toimub Keskkonnaministeeriumi ning Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi koostöös. Seejuures arvestatakse uute maavara kaevandamise lubade väljastamisel otsuse mõju elektri hinnale. Põlevkiviresursi otstarbekama kasutamise tagamiseks väljastatakse uusi maavara kaevandamise lubasid alles olemasolevate mäeeraldiste ressursi ammendumisel või kui olemasolevad mäeeraldised ei suuda rahuldada nõudlust. (Riigikogu võttis vastu muudatused „Maapõueseaduses” 8.märtsil 2006, muudatused jõustusid 28. märtsil 2006).

Eesti elektrimajanduse arengukavas peetakse elektrimajanduse arenguks sobivaimaks III stsenaariumi, mille kohaselt elektritootmise ressursibilansist moodustab aastal 2015 põlevkivi 67,8 %, maagaas 23 %, taastuvelekter 8 % ja muud ressursid 1,2 % (Eelnõu osa 3.2.3 „Elektri tootmine 2005 – 2015”). Aastal 2003 oli Eesti tarbeks elektri tootmiseks kasutatud ressursside hulgas põlevkivi osakaal 90,2 % (Eelnõu osa 1.1. „Elektri tootmiseks kasutatavad ressursid ja kaubandus”). Põlevkivi kui põhilise kohaliku kütuse tarbimine pikaajalises perspektiivis väheneb. Suureneb maagaasi tarbimine.

7. Tootmises põlevkivi kasutavatest muudest ettevõtjatest

Kunda Nordic Tsement AS kasutas tsemendi tootmisel põlevkivi ahjukütusena ning põlevkivituha tsemendi koostisosana. Põllumajandusele müüdi tsemendi tootmise kõrvalprodukti, klinkritolmu, mida kasutatakse happeliste põldude lupjamiseks.

AS Kohtla-Järve Soojus (tema omanikud on Eesti Energia AS ja Kohtla-Järve Linnavalitsus vastavalt 59,2 % ja 40,8 % osalusega) kasutas põlevkivi elektri- ja soojusenergia tootmisel kahes (Ahtme ja Kohtla-Järve) soojuselektrijaamas. 2004.a asus Viru Keemia Grupi (edaspidi VKG) tütaräriühing OÜ VKG Energia (nimetus asendas senise äriühingu OÜ KJ Automaatika nimetuse) opereerima AS-lt Kohtla-Järve Soojus enampakkumisel omandatud Kohtla-Järve SEJ varasid.

Sillamäe SEJ AS kasutab põlevkivi elektri- ja soojusenergia tootmisel.

8. Väljavõtteid AS Eesti Põlevkivi 2003/2004 ja 2004/2005 majandusaastate aruannetest.

Eestis kaevandatakse põlevkivi kahte meetodit, allmaakaevandamist ja karjäärikaevandamist, kasutades. Eesti Põlevkivi toodangu maht jaguneb mõlema

kaevandusviisi vahel enam-vähem võrdselt. Nimetatud toodangu jaotust peetakse selliseks, mis võimaldab hoida põlevkivi omahinna stabiilsena pikemas perspektiivis.

Põlevkivi toodetakse peamiselt kahel eesmärgil – ca 80 % küttekivina (kütteväärtus keskmiselt 8,5 MJ/kg) elektri- ja soojusenergia tootmiseks ning ca 20 % õlikivina (AS Narva Elektriyaamadele 8,5 MJ/kg, teistele klientidele 11,4 MJ/kg) põlevkiviõli tootmiseks.

Põlevkivi müüdi 2003/2004 majandusaastal 14 348 tuhat tonni, millest 12 008 tuhat tonni (84 %) tarniti AS-le Narva Elektriyaamad. Võrreldes eelmise aasta sama perioodiga kasvas põlevkivi müügi maht 5 % võrra. Narva Elektriyaamad ostsid põlevkivi 6 % enam ja Viru Õlitööstus 5 % enam. Põlevkivi müügi mahud vähenesid K-Järve Soojusele, Sillamäe SEJ-le, T.R.Tamme Autole ja Kunda Tsemenditehasele. Küttekivi müük ulatus 11 708 tuhande tonnini, kasvades eelmise aastaga võrreldes 5 % võrra. Õlikivi müügi maht ulatus majandusaastal 2640 tuhande tonnini, mis on 2 % enam kui eelmisel majandusaastal.

2004/2005 majandusaastal müüdi põlevkivi 13524 tuh t, millest 11490 tuh t (85 %) tarniti NEJ-le. Võrreldes eelmise majandusaastaga vähenes põlevkivi müügi maht 824 tuh t (6 %) võrra. NEJ ostis põlevkivi 518 tuh t vähem, sealhulgas küttekivi 615 tuh t vähem ja õlikivi 97 tuh t rohkem, mis põhjustas NEJ-s põlevkivi keskmise ostuhinna languse 0,50 kr/t võrra. Kokku müüdi küttekivi 10981 tuh t ja õlikivi 2543 tuh t. Põlevkivi müügi mahud kasvasid Viru Õlitööstusele (10 %) ja Kunda Tsemenditehasele (33 %). Kunda Tsemenditehasega sõlmiti lisaleping põlevkivi kontsentraadi müügiks hinnaga [...] kr/t. T.R.Tamme Auto OÜ lõpetas põlevkivi ostmise EP-lt alates 2004.a novembrikuust, kuna ta asus ise põlevkivi tootma.

Tabel 1

Põlevkivi realiseerimise mahud ja keskmised müügihinnad:

	Realiseerimine (tuh t) maj. aastal			Tonni keskm hind (kr) maj. aastal		
	2004/2005	2003/2004	2002/2003	2004/2005	2003/2004	2002/2003
1.NEJ	11490	12008	11304	127,5	128,0	127,9
1.1.Sh küttekivi	10507	11122	10457	131,0	131,0	131,0
1.2.Õlikivi	983	886	847	90,0	90,0	90,0
2.Viru Õlitööstuse AS	1474	1345	1285	111,0	111,0	112,0
3.T.R.Tamme OÜ	86	409	455	110,0	109,1	112,9
4.KJS	193	293	322	114,0	114,2	114,2
5.AS Kunda Nordic Tsement	187	140	183	116,4	95,0	95,0
6.Sillamäe SEJ	86	142	151	131,0	131,1	132,0
7.Teised	8	11	14	127,8	125,6	123,1
8.Kokku (read 1-8)	13524	14348	13714	125,3	125,3	125,2
8.1.Sh küttekivi (read 1.1+4+5+6+7).	10981	11708	11127			
8.2.õlikivi (read 1.2+2+3)	2543	2640	2587			
9.Küttekivi osatähtsus kogu müügis (%) (r 8.1:8)	81,2	81,6	81,1			

10.Küttekivi kogumüügist moodustas müük NEJ-le %-des (r 8.1 : 1.2)	95,7	95,0	94,0			
11.Ölikivi kogumüügist moodustas müük NEJ-le %-des (r 1.2: 8.2)	38,7	33,6	32,7			
12.EP arvestuslik küttekivitoodang tingimusel, et 480 tuh t ulatuses kaetakse seniseid vajadusi KK toodanguga (r.8.1kogus -480)	10501	11228	10647			
13.Sh küttekivi arvestuslik müük NEJ-le EP poolt (r.12 kogus - 480)	10021	10642	9977			
14.EP-s toodetud küttekivi arvestuslik osatähtsus NEJ ostus (%) (r.13 : r.12)	95,4	94,7	93,7			

Võttes arvesse, et 2003.a ostis NEJ lisaks EP-le põlevkivi KK-lt 39,4 tuhat tonni ja 2004.a 9 kuu jooksul 375,5 tuhat tonni ning Sillamäe SEJ asus osa kasutatavast põlevkivist ostma KK-lt, näeme, et kasutatava põlevkivi üldkogus on olnud suhteliselt stabiilse suurusega. EP realiseerimismahtude vähenemist 2004/2005. majandusaastal põhjustas olulisel määral KK astumine Eesti põlevkivi ostu-müügi turule (seni EP-lt ostu asemel toodetakse oma vajadusteks ise ölikivi, osaliselt kaetakse Sillamäe SEJ põlevkivivajadused).

EP Estonia kaevanduse ja Narva karjääri aastane tootmisvõimsus on kummalgi 5 mln t, Viru kaevandusel ja Aidu karjääril kummalgi 2 mln t.

Järgnevas arvestuses on võetud EP poolt 2003/2004 majandusaastal müüdnud põlevkivi keskmiste energeetiliste väärtuste osakaaludeks: 8,5 mJ/kg – 85 %, 11,4 mJ/kg - 15 %. Kaalutud keskmiseks energeetiliseks väärtuseks kujuneb sel juhul 8,935 mJ/kg (8,5 x 85 % + 11,4 x 15 % = 8,935).

Seega võib aastas kasutatavad põlevkivikogused lugeda praktiliselt võrdseks nende tootmise ja impordiga.

Tabel 2

Põlevkivi tootmine ja import aastail 2002 – 2004 Statistikaameti andmetel (teradžaulides)

	2004	2003	2002
1. Põlevkivi tootmine	124121	132096	111103
2.Põlevkivi import	9597	8924	5750
3.Põlevkivi ressursid kokku	133718	141020	116853
4.EP põlevkivi realiseerimine majandusaastal tuh t	13524	14348	13714

5. EP põlevkivi toodang majandusaastal tuh t	13269	14093	12896
6. EP põlevkivi realiseerimine teradžaulides (rida 3 x 8,935)	120837	128199	122535
7. EP osa põlevkiviresurssides %, rida (6 : rida 3) x 100	90,4	90,9	...

2003.a toodeti Eestis põlevkivi energeetilise väärtusega 132096 tJ, import ja eksport olid vastavalt 8924 ja 77 tJ. Impordi-eksporti positiivne saldo 8847 tJ koos toodetud 132096 tJ-ga moodustasid põlevkiviresursi 140943 tJ, millest impordi-eksporti positiivne saldo moodustas 6,3 %.

Eestis toodeti EP 2003/2004 majandusaastale vastaval perioodil (aprillist 2003 kuni märtsini 2004 põlevkivi 14,2 mln t, EP-s toodeti samal ajavahemikul põlevkivi 14,1 mln t, realiseeriti põlevkivi 14,3 mln t (lisaks tootmisele saadi vähesel määral põlevkivi ka ostetud mäemassi töötlemisest). Seega oli EP 2003/2004. majandusaastal põlevkivi müügi osas Eestis suurim ettevõtja (üle 90 % Eestis toodetud ja turustatud/tarbitud põlevkivist).

9. Eestis põlevkivi tootmine ja tarbimine

Statistikaameti aastaraamatute „Energiabilanss” andmetel oli Eestis põlevkivi tootmine, import ja tarbimine alljärgnev (mln t)

Tabel 3

Aasta	Põlevkivi tootmine	Põlevkivi tarbimine
2001	11,8 (+ import 1,2)	13,25
2002	12,4 (+ import 0,7)	13,08
2003	14,9 (+ import 1,1)	15,48
2004	14,0 (+ import 1,2)	15,50

2001.a alguse olemasolevad põlevkivivarud moodustasid 1,3 mln t. Põlevkivivarud aasta lõpuks olid järgmised (mln t): 2001 – 0,7, 2002 – 0,8, 2003 – 1,3, 2004 – 1,0.

Seega import moodustas kogu võimalikust ressursist (algjääk + tootmine + import): 2001 – 8,4 %, 2002 – 5,1 %, 2003 – 6,0 %, 2004 - 7,3 %. T.R.Tamme OÜ avalduses toodud andmete kohaselt jääks nende poolt toodetud põlevkivist igakuiselt kasutamata ca 40 000 t ehk 480 000 t küttekivi aastas. Seega sama koguse võrra suureneks turul pakutav küttekivi kogus. Nimetatud kogus ei tähendaks aga realiseeritava üldkoguse suurenemist, sest KK poolt pakutava küttekivi mahus väheneks NEJ poolt EP-lt ostetava küttekivi kogus. Samuti ei tarvitse oluliselt suureneda üldine õlikivi tarbimine, sest KK seda EP-lt enam ei osta. (Teatud ulatuses ostis NEJ 2004/2005 majandusaastal küttekivi lisaks EP-le ka KK-lt). KK arvestuslik aastane tootmismahut (870 tuh t) moodustab ligikaudu 6,2 % EP varasemast aastatoodangust, s.o EP osatähtsus põlevkiviresurssidega varustamisel on endiselt vähemalt 90 %.

10. Majanduslik hinnang

Säästva arengu seaduse kohaselt on looduskeskkonna saastamise minimeerimine ja loodusvarade kasutamine looduslikku tasakaalu säilitavates kogustes majandustegevuse põhiolemuseid. Taastumatu loodusvara kasutamise kavandamisel

lähtutakse muuhulgas teada olevate varude jätkumisest võimalikult pikaks ajaks ning taastuva loodusvara toodanguga või ammendamatu energiaallikaga asendamisvõimalusest. Taastumatu loodusvaru aastased kasutusmäärad kehtestab Vabariigi Valitsus. Kasutamise korralduse sätestab seadus.

Eestis kaevandatavast põlevkivist enamuse moodustab küttekivi. EP poolt 2002/2003, 2003/2004 ja 2004/2005 majandusaastatel realiseeritud põlevkivist moodustas küttekivi ligikaudu 4/5 (ülejäanud 1/5 moodustab õlikivitoodang). 2004/2005 majandusaasta aruande kohaselt peab EP oma eesmärgiks NEJ jätkusuutlikku varustamist kütusega.

Eesti elektrimajanduse arengukava 2005 – 2015 (Vabariigi Valitsuse 3. jaanuari 2006 korralduse nr 5 lisa) näeb ette, et põlevkivi kui põhilise kohaliku kütuse tarbimine pikaajalises perspektiivis väheneb.

Eestis tarbitavast põlevkivist moodustas EP poolt toodetav põlevkivi vähemalt 90 %. Sealjuures realiseeris EP arvestuslikult keskmiselt 95 % toodetud küttekivist NEJ-le elektri tootmiseks. Imporditav põlevkivi oli Vene Föderatsioonist sisseveetav põlevkivi, mis NEJ-s teenustöö korras elektrienergiaks töödeldi. 2005/2006 majandusaastal lõpetas NEJ Venemaa põlevkivi töötlemise. EE aruandeliste andmete ja Statistikaameti andmete (põlevkivi tootmine ja tarbimine) võrdlusel selgub, et kuni 1,2 mln tonni ulatuses aastas toimus põlevkivi import ja imporditud põlevkivist toodetud elekter realiseeriti põlevkivi müüjale.

Lisaks eeltoodule alustas 2004.a põlevkivi tootmist KK. Toodetud õlikivi kasutab KK oma põlevkiviõli- ja -keemiatootmises, ülejäävale küttekivile otsis KK realiseerimisvõimalusi. Küttekivi müüakse Sillamäe SEJ-le, AS-le Kohtla-Järve Soojus. KK hinnangul moodustab nende poolt toodetavast põlevkivist küttekivi ligikaudu 55 %. ETI aktsepteeris oma 29.03.2005.a kirjaga nr 2-2/30 KK-le edastatud otsuses nr 30-001/05P KK poolt 2005. aastaks NEJ-le elektrienergia tootmiseks müügi korral kavandatavat müügimahtu 492 tuhande tonni suuruses koguses. Küttekivi müügiks elektrienergia tootmiseks NEJ-le on ETI poolt KK-le kinnitatud piirhind.

EP on küttekivi müünud ka Kunda Nordic Tsement AS-le, Sillamäe SEJ-le, AS-le Kohtla-Järve Soojus. Seoses asjaoluga, et VKG tütarettevõtja omandas AS Kohtla-Järve Soojus Järve SEJ varad ning asus neid opereerima, võib juhul, kui VKG hakkab ise põlevkivi kaevandama, VKG ise hakata Järve SEJ-d toorainega varustama. Kunda Nordic Tsement alustas oma vajaduste osaliseks rahuldamiseks põlevkivi kaevandamist Lääne-Virumaal. Nimetatud asjaolud vähendavad EP võimalusi küttekivi realiseerimiseks, kusjuures üldine küttekivi kasutamise maht sealjuures ei tarvitse suurenda.

Põlevkivi osakaal Eesti elektrimajanduse kütusebilansis on aastate jooksul näidanud vähenemise tendentsi. Juhul, kui NEJ peaks EP kõrval küttekivi suurtes kogustes ostma teistelt tootjatelt, on EP-s põlevkivi tootmismahu langus ja omahinna tõus veelgi suurem.

KK vastusest KA-le selgus, et tal oli enne põlevkivi kaevandamise alustamist kokkulepe vaid osa toodetava küttekivi realiseerimiseks (enne kaevandamise

alustamist sõlmiti küttekivi müügiks siduv kokkulepe Sillamäe SEJ-ga, kes ostab küttekivi nii Eesti Põlevkivilt kui KK-lt). Seega saab KK põlevkivi kaevandada niisuguses mahus, mille käigus tekkiva küttekivi ta suudab realiseerida. NEJ pole ainus ostja, kellele KK saaks oma küttekivi realiseerida.

KJS müüs oma äritegevuse Kohtla-Järve linna Järve linnaosas Viru Keemia Grupile. Sõlmitud müügileping (allkirjastati 06.07.2004.a) hõlmab Kohtla-Järve linna Järve linnaosa ja Kohtla valla soojuse tootmise, jaotamise ja müügiga seotud vara. KJS jätkab soojus- ja elektrienergia koostootmist olemasolevas Ahtme soojuselektrijaamas, samuti Ahtme ja Jõhvi varustamist soojusenergiaga (KJS 06.07.2004.a pressiteade „AS Kohtla-Järve Soojus müüs Kohtla-Järve linna Järve linnaosa äritegevuse”). Sel teel saab Viru Keemia Grupp (tütarettevõtja VKG Aidu Oil kaudu) realiseerida oma tulevasel põlevkivitootmisel tekkiva küttekivi ülejäägi, kuid samal ajal võib see tähendada ka EP tootmismahude vähenemist.

KJS korraldas Ahtme SEJ-le riigihanke (riigihanke registreerimisnumber 019854, pakkumiste esitamise tähtpäev 28.06.2005) kvaliteediklassiga P3Q4 põlevkivi ostuks. Kavandatud lepinguperiood olid 4 aastat, ostetavad mittesiduvad kogused 200 000 tonni aastas. KJS sõlmis 2005.a KK-ga lepingu põlevkivi tarnimiseks (KJS 31.08.2005 pressiteade „AS Kohtla-Järve Soojus ei plaani hinnatõusu”).

Põlevkivi kasutab ka AS Kunda Nordic Tsement, kuid keemiliselt koostiselt (magneesiumisisaldus) on talle sobivam EP-lt ostetav põlevkivi. Osaliselt katab Kunda Nordic Tsement põlevkivivajaduse oma 2005.a avatud kaevanduse toodanguga.

Eesti elektrimajanduse arengukava 2005 – 2015 (Vabariigi Valitsuse 3. jaanuari 2006.a korralduse nr 5 lisa) osa 4.1.1 „Seadusandlus” näeb ette järgmist.

„Viimaks kooskõlla riigi keskkonna- ja majanduspoliitikat, muudetakse „Maapõueseadust” nii, et kaevandamislubade eraldamine toimub Keskkonnaministeeriumi ning Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi koostöös. Seejuures arvestatakse uute maavarade kaevandamise lubade väljastamisel otsuse mõju elektri hinnale. Põlevkiviresursi otstarbekama kasutamise tagamiseks väljastatakse uusi maavara kaevandamise lubasid alles olemasolevate mäeeraldiste ressursi ammendumisel või kui olemasolevad mäeeraldiste ei suuda rahuldada nõudlust.”

Arengukava osas 2.1 „Eesti elektrimajanduse arendamise eesmärgid” nähakse ette (punkt IV): „Toetada avatud turu tingimustes põlevkivist kui kohalikust strateegilisest ressursist elektri tootmise efektiivsuse tõusu ja siseturu konkurentsivõime säilimist.”

Arengukavas (osa 3.2.2) märgitakse, et 2006.a I poolaastal peab valmima Keskkonnaministeeriumi, Majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi ning Rahandusministeeriumi koostöös Põlevkiviresursi kasutamissuundade riikliku strateegia määratlemine aastani 2020, arvestades elektri, põlevkiviõli ja kemikaalide tootmiseks vajalikke mahte.

NEJ-d on mõjutanud elektri tootmiseks vajalikku põlevkivi ostma ühelt kindlalt ostjalt (EP-lt) põhjus, et see on Eesti ainuke põlevkivitootja, kes suudab tagada NEJ-le vajalikud tarned (NEJ 09.12.2004.a kiri nr NJ-35081/2437). NEJ põhjendus on kooskõlas EE selgitusega elektri müügihinna osas suletud ja vabaturule: suletud turule

elektri müügi hind peab katma kõik püsikulud (sõltumata sellest, kas elekter müüakse vabale või suletud turule) ja suletud turule elektri tootmisega seotud muutuvkulud. Vabaturule ja ekspordiks müüdava elektri väljamüügihind peab vähemalt katma selle elektri muutuvkulud.

Arvestades põlevkivi suurt osatähtsust NEJ-s toodetava elektrienergia hinnas (NEJ andmetel üle 50 %, elektrimajanduse arengukava andmetel 40 %) eeldab põlevkivi omahinna 1 %-line tõus sisuliselt elektri hinna 0,4 – 0,5 %-list tõusu.

Tulenevalt eelöeldust on küttekivi puhul tegemist piiratud või isegi kahaneva mahuga turuga, seetõttu on teiste kaevandajate tegutsemine seotud kõrgendatud riskiga, et kaevandatavat küttekivi ei suudeta realiseerida. Elektrienergia tarbimise osas on ette nähtud mõõdukas kasv, kuid osa sellest tagatakse taastuvate energiaressursside suurema kasutuselevõttuga.

Seega, kuigi alates 1999. aastast on elektri lõpptarbimine Eestis kasvanud, olles tugevas sõltuvuses riigi majanduse arengust, samuti aasta keskmistest temperatuuridest, ei ole see kaasa toonud põlevkivi kasutamise olulist kasvu ning elektritootmise suurenemine on kavas saavutada peamiselt muude ressursside suurema kasutamise arvel.

EP on suurim küttekivi tootev ja müüv, kuid mitte eri- või ainuõigust omav ettevõtja. Põlevkivi kaevandamisõigus on antud lisaks EP-le ka teistele ettevõtjatele (VKG, KK). Olukorras, kus üldine küttekivi tarbimismaht on stabiilne või suurenemine on väike ning senised ostjad asuvad ise oma vajaduseks põlevkivi tootma, on reaalne võimalus, et EP tootmismahud langevad. Kütuse- ja energiamajanduse pikaajaline riiklik arengukava aastani 2015 näeb Eesti energeetika peamiste indikaatorite seas aastal 2010 põlevkivi tarbimist 11 – 13 mln t suuruses koguses (2000.a tarbiti 13,2 mln t). Suurte püsikulude tõttu tähendab tootmismahude vähenemine ühikuhindade tõusu, sest püsikulud jaotuvad väiksemale tootmiskogusele. Kui seni moodustas EP poolt realiseeritava küttekivi müük ligikaudu 80 % kogu realiseeritud põlevkivist, siis VKG ja KK väljajäämine õlikivi ostjate hulgast tähendab/tähendaks EP üldise realiseerimismahu vähenemist (ostjaks jääks ainult NEJ enda õlitööstus).

2003/2004 ja 2004/2005 majandusaastate müügimahtude puhul tähendaks see, et põlevkivi realiseerimise üldkogus väheneks vastavalt 12,2 % ja 11,5 %, kusjuures õlikivi realiseerimine moodustaks selle hulgas senise 18 – 19 % asemel vastavalt 8,2 % ja 7 %. Kuna praktiliselt kogu EP-s toodetud küttekivi (2003/2004 majandusaastal 95 % ja 2004/2005 majandusaastal 95,7 % küttekivi üldkogusest) realiseeriti NEJ-le, tähendab see, et on õigustatud EP poolt senise ligemale 80 % asemel juba 90 % püsikuludest kandmine küttekivi omahinda. ETI kinnituse kohaselt on ühikukulude tõus kui äririsk tootmismahude võimaliku vähenemise korral EP-le kinnitatud põlevkivi piirhinna kinnitamisel arvestatud. Siiski on muudatus turul sedavõrd suur, et teatud piirist alates on EP sunnitud taotlema NEJ-le müüdava küttekivi piirhinna tõstmist ning see (arvestamata keskkonnamaksude suurenemisega seotud kulude kasvu) hakkab mõjutama elektri omahinda.

ETI avaldas seisukoha, et NEJ peaks põlevkivi ostma sellelt, kes seda odavamalt müüb, kuid suurte püsikulude tõttu tähendab EP enda poolt realiseeritavate koguste vähendamine otseselt omahinna tõusu EP põlevkivile. EP on aga põhiline põlevkivielektrienergia tootmise toorainega varustaja.

On võimalik, et seni küttekivi ostnud muud ostjad (näiteks Sillamäe SEJ) loobuvad täielikult või osaliselt põlevkivi kasutamisest, kui selgub, et 15.07.2009.a täiel määral rakenduvad põlevkivikolde- ja põlevkivilendtuha ladestamise keskkonnanõuded muudavad selle energiakandja ülemäära kalliks. Enne nende nõuete rakendumist on jõujaamades ja muudes põletusseadmetes põlevkivi kasutatavate ettevõtjate jaoks pikaajaliste siduvate lepingute sõlmimine küsitav.

11. Õiguslik hinnang

KonKS § 3 kohaselt on kaubaturg hinna, kvaliteedi, tehniliste omaduste, realiseerimis- ja kasutustingimuste ning tarbimis- ja muude omaduste poolest ostja seisukohalt omavahel vahetatavate või asendatavate kaupade käibimise ala, mis hõlmab muu hulgas kogu Eesti territooriumi või selle osa.

Eestis toodetava ja turustatava põlevkivi, sealhulgas küttekivi tehnilised näitajad on esitatud Eesti põlevkivistandardis EVS 670:1998 „Kaubapõlevkivi”.

Standardi kohaselt jaguneb põlevkivi, sõltuvalt kasutamisalast, kvalitatiivselt kahte liiki:

- a) kontsentratsioon (tehnoloogiline põlevkivi) liigitähisega K;
- b) energeetiline põlevkivi liigitähisega P.

Küttekivi hulka kuulub kvaliteedigruppide P2Q2, P3Q2, P4Q2, P2Q3, P3Q3, P4Q3, P2Q4, P3Q4, P4Q4, P2Q5, P3Q5, P4Q5, P2Q6, P3Q6, P4Q6, P2Q7, P3Q7, P4Q7, P2Q8, P3Q8 ja P4Q8 tehniliste näitajatega põlevkivi. Sealjuures kvaliteedigruppide P2Q2, P3Q3 ja P2Q4 tehnilistele näitajatele (fraktsioon, kütteväärtus) vastav põlevkivi võib kuuluda ka põlevkivikontsentratsiooni (õlikivi) kaubaturule, sest nende tehnilised näitajad on ühesugused.

Käesolevas menetluses on kaubaturul käibivaks kaubaks, mille osas avaldajal tekkisid turustusprobleemid, energeetiline põlevkivi (küttekivi). KK avalduses nimetatud küttekivi, mida sooviti NEJ-le müüa, kuulub kvaliteedinäitajate poolest kvaliteedigruppi P3Q4 (klass 0 – 25 mm, alumine kütteväärtus 10,00 – 10,61 MJ/kg). Käesolevas asjas on geograafiliseks turuks piiritletud Eesti Vabariik, kuna küttekivi tootmine ja turustamine hõlmab mitut Eesti maakonda (Kunda Nordic Tsement asub Lääne-Virumaal, ülejäänud vaadeldud ettevõtjad Ida-Virumaal). Põlevkivi import Vene Föderatsioonist Leningradi oblastist lõpetati 2005/2006 majandusaasta alguses.

KonKS § 16 kohaselt on keelatud turgu valitseva ettevõtja poolt oma seisundi otsene või kaudne kuritarvitamine kaubaturul, sealhulgas p 1 keelab otsese või kaudse ebaõiglaste ostu- või müügitingimuste või muude ebaõiglaste äritingimuste kehtestamise; p 3 keelab võrdväärsete kokkulepete sõlmimisel erinevate tingimuste pakkumise või rakendamise erinevatele äripartneritele, pannes mõne neist sellega ebasoodsasse konkurentsiolukorda; p 6 keelab põhjendamatu keeldumise kauba müümisest või ostmisest.

EP on Eesti suurim küttekivi tootja ja müüja ettevõtja, kuid põlevkivi kaevandamise õigus on antud lisaks EP-le ka teistele ettevõtjatele (VKG, KK). NEJ on Eesti suurim põlevkivi, sealhulgas küttekivi tootmisel kasutatav ettevõtja. Tegemist on põhiliselt EE kontserni siseste müükide ja ostudega, kuna EE on nii EP kui NEJ 100 %-line

aktsionär. EE põhikirja kohaselt kuulub tema tegevusalade hulka muuhulgas elektrienergia tootmine, edastamine, import, eksport ja müük. Oma ülesandeid täidab EE põhiliselt oma tütarettevõtjate ning struktuuriüksuste (ärisegmentide) kaudu. EE tütarettevõtja EP tegevusalade hulgas on põhikirjas esimesena loetletud põlevkivi kaevandamine. EE tütarettevõtja NEJ tegevusalade hulgas on põhikirjas esimestena nimetatud elektri- ja soojusenergia tootmine ning elektri- ja soojusenergia hulgi- ja jaemüük. Seega tegeleb EE kontsern kõige üldisemas mõttes elektrienergia tootmise ja sellega varustamisega, kus EE kui vertikaalselt integreeritud ettevõtja iga osa (tütarettevõtja) täidab elektrienergiaga varustamise ahelas kindlaksmääratud ülesandeid, alates tooraine (põlevkivi) kaevandamisest kuni elektrienergia tootmise, edastamise ja müügini.

Juhul, kui äriühing (kontsern) kasutab ise oma toodangut teiste toodete (näiteks põlevkiviõli- või -keemiatooted) valmistamiseks, on tegemist kontserni (lisaks EE-le ka näiteks VKG kui kontserni) sisese käibega ning selliselt kasutatud tooted ei osale vastaval kaubaturul. EE kontserni ja teiste ettevõtjate vaheline põlevkivi käive oli väheolulise mahuga.

KonkS § 2 lg 3 kohaselt võib lugeda üheks ettevõtjaks samal kaubaturul tegutsevad ühte kontserni kuuluvad ettevõtjad. Eelnimetatud sätte kohaldamiseks ei ole nõutav, et ühte kontserni kuuluvad ettevõtjad tegutseksid konkreetse konkurentsioigusliku juhtumi jaoks piiritletud kaubaturul (selle mõiste kitsamas tähenduses), vaid piisab, kui ettevõtjad moodustavad ühe kindlaksmääratud tegevusvaldkonna jaoks (kaubaturg laiemas tähenduses) majanduslikus mõttes ühe terviku, mille sees iga kontserni kuuluv ettevõtja täidab selle terviku toimimiseks vajalikke temale ette nähtud ülesandeid.

Elektrienergia tootmise seisukohalt saab EE tütarettevõtjaid EP-d ja NEJ-i lugeda üheks ettevõtjaks KonkS tähenduses, sest nende tegevus toimub elektrienergia tootmise kui sama kaubaturu erinevatel tasanditel, kus NEJ kasutab oma tootmise sisendina EP toodetud põlevkivi. EP ja NEJ vaheliste ostude-müükide puhul on tegemist EE kontserni sisese käibega. KA-le avalduse esitaja oli huvitatud just elektri tootjale (NEJ-le) põlevkivi müügist.

Eesti erinevate ettevõtjate (EE kontserni ja muude ettevõtjate) vaheline põlevkivi ost-müük on suhteliselt vähese mahuga ning juhul, kui veel mõni teine seni EP-lt põlevkivi ostnud ettevõtja (lisaks EP-le ja KK-le) alustab põlevkivi kaevandamist ning selle oma tootmistegevuses ära kasutab, võib ettevõtjatevaheline põlevkivi ostu-müügi maht väheneda.

Majanduslikust hinnangust nähtub, et uute ettevõtjate lisandumine põlevkivikaevandajate hulka põhjustab EP-l kui NEJ põlevkiviressursiga põhilisel varustajal paratamatult põlevkivi tootmisomahinna tõusu, mis omakorda võib edaspidi põhjustada elektri hinna tõusu. Eesti elektrimajanduse arengukava 2005-2015 sissejuhatuse kohaselt on elektrimajandus riigi strateegiline infrastruktuur, mis peab tagama varustus- ja töökindluse elektri tootmisel, ülekandel, jaotamisel ja tarbimisel elektri tootmise, ülekande ja jaotamise võimalikult minimaalsete hindade ning tarbimise efektiivsuse juures.

ETI poolt on 1998.a EP-le kooskõlastatud NEJ-le elektrienergia tootmiseks müüdava põlevkivi piirhind 133 kr/t, tegelikult on EP rakendanud hinda 131 kr/t. Seega piirhinda ei ole kehtestanud Eesti Energia AS iseseisvalt (ei ole tegemist

kontsernisiseselt kehtestatud hindadega, nagu väitis KK oma avalduses Konkurentsiametile), vaid hinnad on kooskõlastanud sõltumatu regulaator. ETI on kooskõlastanud ka KK poolt NEJ-le müüdava põlevkivi piirhinna, kuid sellest ei tulene NEJ kohustus KK-lt põlevkivi osta ning ka mitte kohustus osta KK-lt põlevkivi mitte odavamalt kui piirhind.

Maapõueseaduse kohaselt maavarana arvele võetud põlevkivi kuulub riigi omandisse ning sellele teiste isikute kinnisomand ei ulatu. Vabariigi Valitsuse 9.06.2005.a määruse nr 131 „Üleriigilise tähtsusega maardlad” on Eesti põlevkivimaardla üleriigilise tähtsusega maardla. Seega on Eesti riigil õigus ja kohustus korraldada põlevkivi tootmist nii, et see kõige paremini vastaks üldsuse huvidele.

Eesti elektrimajanduse arengukava 2005-2015 osa 3.2.1 „Taastuvad energiaallikad ning soojuse ja elektri koostootmine” näeb ette põlevkivi kui rahvusliku energiaressursi võimalikult pikaajalise kasutamise elektritootmisel. Seega tuleb põlevkivitootmisel silmas pidada ressursside ratsionaalse kasutamise põhimõtet ning sellest sõltuvad oluliselt põlevkivitootjate võimalused oma toodangut kasutada või turustada. See eeldab realiseerimiskohtade teadmist ja vastavaid kokkuleppeid juba enne tootmise alustamist. KK-l oli põlevkivitootmise alustamisel eelnev siduv kokkulepe küttekivi müügiks ainult Sillamäe SEJ-ga. Küttekivi müügiks või kasutamiseks on ka teisi võimalusi peale NEJ (KJS, Kunda Nordic Tsement, Sillamäe SEJ). Asudes põlevkivi kaevandama, pidi KK olema teadlik, et omamata tagatisi toodetava küttekivi täielikuks realiseerimiseks, võtab ta endale selle tegevusega vastava riski.

EE teatas oma 17.05.2005.a kirjas nr JUH-16/445 (vastusena Konkurentsiameti küsimusele EP Aidu karjääri õlikivi vahetamisest KK poolt toodetud küttekivi vastu), et KK poolt vahetuseks pakutava küttekivi kütteväärtuse kohta puudusid EP-l andmed, kuid varasemate pakkumiste põlevkivi kütteväärtus on olnud alla 8 MJ/kg, samas KK ise vajab õlikivi kütteväärtusega 11,6 MJ/kg; KK ettepanek põlevkivikoguste vahetamiseks puudutas võrdsete koguste, kuid erinevate fraktsioonide vahetust, ning ei käsitlenud kütteväärtuse probleemi ega sellega seonduvat võimalikku rahalist tasaarvestust.

Elektrituru seaduse kohaselt peab Eestis põlevkivi kaevandav ettevõtja NEJ-le põlevkivi müüma hinnaga, mis ei ületa ETI-ga kooskõlastatud hinna piirmäära, kusjuures hinna piirmäär peab võimaldama põlevkivi kaevandaval ettevõtjal katta kulutused ja tagada põhjendatud tulukus investeeritud kapitalilt. Kui küttekivi ost teistelt tootjatelt peale EP halvendab EP majandusnäitajaid, ei saa sellist tegevust lugeda majanduslikult põhjendatuks ning NEJ keeldumisel KK-lt küttekivi ostust on objektiivne põhjendus.

RHS § 4 lg 1 p 17 kohaselt ei ole ostja kohustatud rakendama RHS-s sätestatud korda elektrienergia ja elektrienergia tootmiseks vajaliku kütuse ostmise korral elektriettevõtja poolt. Seetõttu ei kuulu rakendamisele RHS-s sätestatud kord riigihangete korraldamiseks NEJ-s elektrienergia tootmiseks põlevkivi ostmisel.

Tulenevalt eelöeldust ei saa NEJ keeldumist KK-lt küttekivi osta või valmisolekut osta küttekivi madala hinnaga (mis ei ületa EP-s põlevkivi tootmise muutuvkulusid) pidada turgu valitsevat seisundit omava ettevõtja poolt oma seisundi kuritarvitamiseks KonkS

§ 16 p 1 (otsene või kaudne ebaõiglaste ostu- või müügihindade või muude ebaõiglaste äritingimuste kehtestamine) või p 6 (põhjendamatu keeldumine kauba müümisest või ostmisest) mõistes.

12. Eelnõu kooskõlastamine

Käesoleva otsuse eelnõu saadeti OÜ-le T.R.Tamme Auto arvamuste ja vastuväidete esitamiseks Konkurentsiameti 30.06.2006 kirja nr 2-01.01/515 lisana. Vastust paluti hiljemalt 1. augustiks 2006. Adressaat on väljastusteate andmetel kirja kätte saanud 05.07.2006. 25.08.2006 seisuga ei olnud arvamusi ja vastuväiteid esitatud.

Lähtudes eeltoodust, sh HMS § 9 lg 1 p1 mõttest ja HMS § 43 lg 2 ja § 51 lg 1,

otsustan:

1. Lõpetada põlevkivi tootmise ja tarnimise kaubaturu konkurentsiolekorra analüüs.
2. Jätta AS-le Narva Elektrijaamad ettekirjutus tegemata, kuna eelnimetatud ettevõtja tegevuses puuduvad konkurentsiseaduse rikkumise tunnused.

Aini Proos

Otsuse peale võib esitada kaebuse Tallinna Halduskohtule 30 päeva jooksul, arvestades otsusest teadasaamise päevast.

Ärakiri on Konkurentsiameti peadirektori asetäitja haldusmenetluse lõpetamise 25.08.2006 otsuse nr 40-L originaaliga samane. Ärakirjas on ärisaladuseks loetud teabe asemel kasutatud tähist [...].

28.08.2006

Ilmar Topro
Konkurentsiameti I JVO juhataja asetäitja

